

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-25>

УДК 338.439.5(477)

# ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

## THE INFLUENCE OF THE FEATURES OF THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ON THE FORMATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL INFORMATION

**Томчук Віктор Васильович**кандидат економічних наук, доцент,  
Донецький національний університет імені Василя Стуса  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8575-4618>**Капула Інна Ігорівна**здобувач освітнього ступеня «магістр»,  
Донецького національного університету імені Василя Стуса  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1122-4605>**Tomchuk Viktor, Kapula Inna**

Donetsk National University named after Vasyl Stus

Стаття призначена актуальним питанням формування обліково-аналітичної інформації сільськогосподарських підприємств та впливу на це особливостей її діяльності. Аналітична підсистема передбачає дослідження причинно-наслідкових зв'язків між господарськими процесами з метою виявлення резервів економічного зростання суб'єкта господарювання. Інструментарієм аналітичної підсистеми є її організація, що передбачає формування моделі з структурою елементів, зв'язками між ними й узагальненням результатів та їх імплементацією в процес управління. Тому, своєчасний та якісний аналіз обліково-інформаційного потоку є дуже важливим етапом для управлінської діяльності. Проаналізовано та визначено особливості діяльності сільськогосподарських підприємств та їх вплив на обліково-аналітичне забезпечення управління. Запропоновано концептуальні підходи щодо розвитку стратегічних напрямків управління для побудови системи обліково-аналітичного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Визначено основні підходи до створення єдиної інтегрованої інформаційної системи в аграрних підприємствах в ході системного підходу до розкриття сутності обліку як інтегрованої системи. Особливе місце системи обліку визначається роллю, яку вона виконує в управлінні. З одного боку вона є засобом ефективного управління для користувачів, а з іншого – базою для прийняття управлінських рішень щодо збалансованого функціонування всіх господарюючих суб'єктів. При цьому система обліку може виступати засобом ефективного управління лише при економічно вигідній її організації. Для забезпечення формування якісної обліково-аналітичної системи суб'єкта аграрного сектору в роботі обґрунтовано відповідні етапи, подано характеристику їх складових та підходів до реалізації, а також основних організаційних компонентів. Проаналізовано стан аграрного сектору України в умовах війни, досліджено основні проблеми його функціонування, розглянуто шляхи його подальшої перспективи.

**Ключові слова:** обліково-аналітична інформація, облік, аналіз, особливості діяльності, сільськогосподарські підприємства.

The article is devoted to the topical issue of the formation of accounting and analytical information of agricultural enterprises and the influence of the peculiarities of its activity on this. The analytical subsystem involves the study of cause-and-effect relationships between economic processes in order to identify reserves of economic growth of the economic entity. The toolkit of the analytical subsystem is its organization, which involves the formation of a model with the structure of elements, the connections between them and the generalization of results and their implementation in the management process. Therefore, timely and high-quality analysis of the accounting and information flow is a very important stage for management activities. The peculiarities of the activity of agricultural enterprises and their impact on the accounting and analytical support of management have been analyzed and determined. Conceptual approaches to the development of strategic management directions for building a system of accounting and analytical support for agricultural enterprises are proposed. The main approaches to the creation of a single

integrated information system in agrarian enterprises during the systematic approach to the disclosure of the essence of accounting as an integrated system have been determined. The special place of the accounting system is determined by the role it performs in management. On the one hand, it is a means of effective management for users, and on the other, it is a basis for making management decisions regarding the balanced functioning of all business entities. At the same time, the accounting system can act as a means of effective management only if its organization is economically beneficial. In order to ensure the formation of a high-quality accounting and analytical system of the subject of the agrarian sector, the relevant stages are substantiated in the work, the characteristics of their components and approaches to implementation, as well as the main organizational components, are presented. The state of the agricultural sector of Ukraine during the war was analyzed, the main problems of its functioning were investigated, and the ways of its future prospects were considered.

**Keywords:** accounting and analytical information, accounting, analysis, peculiarities of activity, agricultural enterprises.

**Постановка проблеми.** Успішність проведення економічного аналізу на підприємстві залежить насамперед від своєчасності, повноти та достовірності інформаційного забезпечення. Проте, не лише інформаційна складова впливає на якість економічного аналізу. Більшість суб'єктів господарювання здійснюють свою діяльність інтуїтивно, без організації науково обґрунтованого економічного аналізу, що може стати причиною збитковості та банкрутства. Саме тому задля налагодження ефективного аналітичного процесу виникає необхідність у розробці чіткої схеми організації, яка б відповідала потребам суб'єктів господарювання, що здійснюють господарські операції в сфері своєї діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемам розвитку теорії та методології впливу формування обліково-аналітичної інформації на діяльність сільськогосподарських підприємств присвячено праці відомих вчених, а саме: Ф. Ф. Бутинця, С. Ф. Голова, Н. І. Дорош, В. М. Жука, Є. В. Калюги, Г. Г. Кірейцева, М. Г. Михайлова, І. В. Свиноуса, Л. Б. Гнатишина, О. Ю. Гаврик, та інших.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** На основі цих досліджень, можна зробити висновок, що попри наявність значного спектру досліджень з даного питання, на сьогодні відсутні апробовані та рекомендовані для сільськогосподарських підприємств методики, які визначали б порядок формування обліково-аналітичної системи та враховували специфічні особливості сільськогосподарського виробництва.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Основною метою даної статті є дослідження впливу особливостей сільськогосподарських підприємств на формування інформації у обліково-аналітичній системі, а також розгляд практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Недостатня увага до формування організаційної структури підприємства призводить до порушення логічного взаємозв'язку між етапами процесу прийняття управлінських рішень – планування, обліку, аналізу, контролю та регулювання. Для стабільного розвитку підприємства необхідно реалізувати комплексний підхід до організації облікового процесу.

Базовим елементом забезпечення якості облікової інформації є її нормативно-правове регулювання та вдало обрана методика бухгалтерського обліку, адже, нормативно-законодавча база – визначає основні вимоги до якості й корисності облікової інформації, а методика бухгалтерського обліку – забезпечує єдиний підхід до її формування. Відтак ефективність прийнятих управлінських рішень залежить від якості облікової інформації, що забезпечується засобами як внутрішнього, так і зовнішнього регулювання.

Основним джерелом інформації в обліково-аналітичній системі для аналізу результатів діяльності є дані бухгалтерського (фінансового, управлінського та оперативного) обліку (рис. 1).

Із запровадженням положень Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) в облік сільськогосподарської діяльності актуалізувалась наукова робота щодо їх адаптування до вимог обліку виробничих процесів. Прийняте П(С)БО 30 «Біологічні активи» послабило роль виробничого обліку в загальній інформаційній системі підприємства і держави в цілому.

Методологічні й організаційно-методичні аспекти системи управлінського обліку, звітності та бюджетування, які діють у нинішніх умовах, не повною мірою відображають галузеві особливості суб'єктів господарювання, що, своєю чергою, не сприяє веденню якісного обліку, проведенню аналізу і формуванню та розподілу витрат і доходів [8, с. 19].

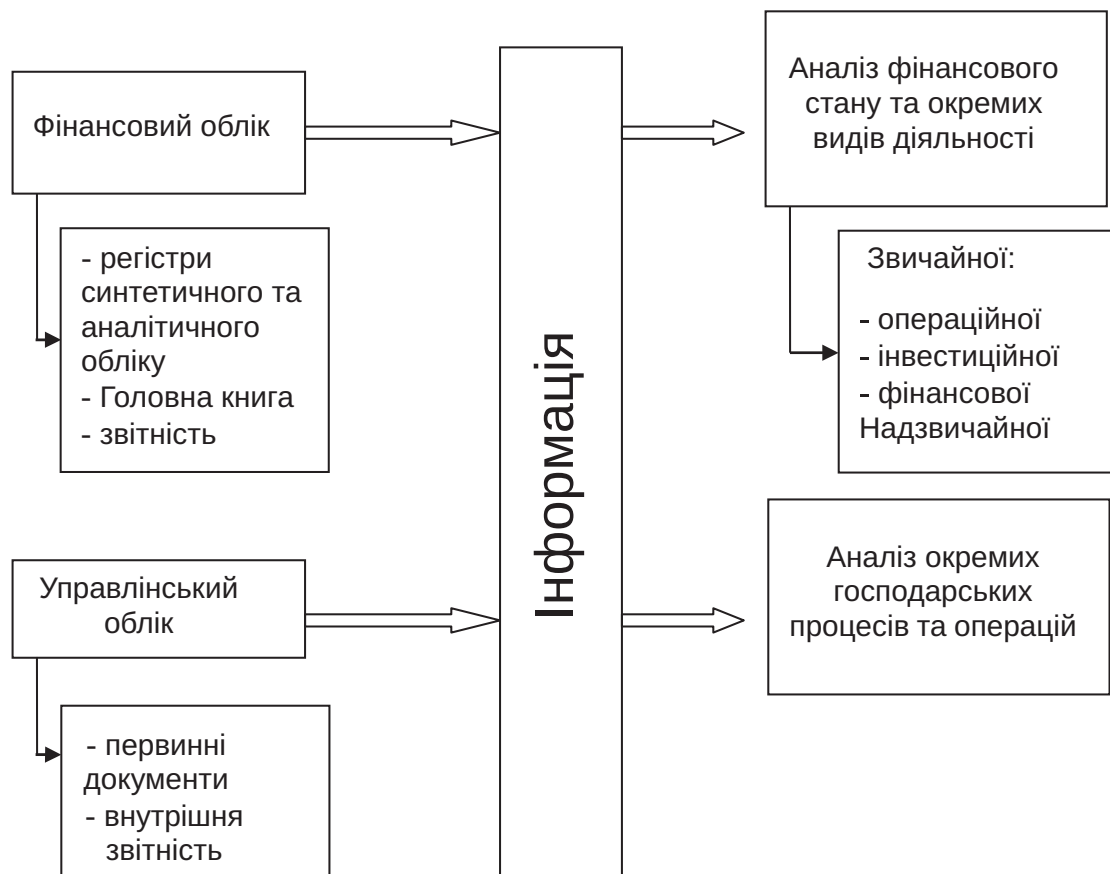


Рис. 1. Джерела даних для проведення аналітичної роботи в підприємстві

Джерело: побудовано авторами на основі даних [2]

Моделювання облікової інформації про витрати і доходи сільськогосподарського підприємства може здійснюватися на основі системи рахівництва, яка використовується для цілей фінансового або безпосередньо управлінського обліку. Сукупність бухгалтерських проводок відображає конкретну структуру формування собівартості сільськогосподарської продукції, а дані управлінської звітності можуть бути визнані як наслідок прийнятих ефективних управлінських рішень.

Інформаційні дані управлінського обліку характеризують структуру та динаміку витрат і доходів, що дозволяє використовувати нові можливості моделі перетворення облікової інформації про витрати і доходи для задоволення потреб в інформації внутрішніх користувачів. Модель побудови інформаційних масивів в управлінському обліку сільськогосподарських підприємств є відкритою, що дає можливість відображати безперервний кругообіг господарських засобів і процесів, порівняти фактичні витрати з планованими й одержуваними доходами, при цьому організаційно-методичні аспекти моделювання

розглядаються в органічній єдності системи управлінського обліку, звітності та бюджетування [3, с.45].

Сучасні умови функціонування економіки України безсумнівно зазнали значних змін після розпочатої повномасштабної війни РФ проти України. Усі галузі національного господарства, як у своїй структурі, так і у нормативно-правовому регулюванні, відчули суттєві перетворення. Однією з основних галузей, яка постраждала від прямого впливу війни – це сільське господарство. Незважаючи на значні руйнування інфраструктури галузі, мінування полів, зменшення обсягів виробництва та інші проблеми, експерти відзначають, що цей сектор залишається ключовим для України і все ж дозволить країні зберегти свою позицію як світового лідера у сільському господарстві. Вибір стратегії розвитку підприємств малого агробізнесу в умовах глобальних змін та воєнних дій є складним завданням, що вимагає аналізу ситуації та врахування різних факторів. Наведемо декілька прикладів стратегічних напрямків, які можуть бути корисним в таких умовах.

Розвиток мережі контактів та партнерства. Співпраця з іншими підприємствами, організаціями та галузевими об'єднаннями, щоб обмінятися досвідом, інформацією та ресурсами. Взаємодія зі спільнотою може забезпечити підтримку та сприяти стійкому розвитку.

Залучення підтримки та фінансування. Дослідження можливості отримання додаткових джерел фінансування, таких як державні підтримки, субсидії, кредити або інвестиції. Можливість співпраці з фінансовими установами або створення партнерських відносин з іншими підприємствами.

Використання новітніх технологій. Впровадження інноваційних технологій та сучасних методів виробництва, такі як автоматизація процесів, використання датчиків та аналітики даних. Це може допомогти підвищити ефективність виробництва та знизити витрати.

Диверсифікація продукції. Можливість розширення асортименту продукції, щоб зменшити залежність від певного виду сільськогосподарської продукції або ринку.

Пошук нових ринків збуту. Розширення географії продажів та можливість експорту продукції до країн ЄС або співпраці з зарубіжними партнерами.

Важливо зазначити, що конкретна стратегія розвитку буде залежати від багатьох факторів, таких як розмір підприємства, його потенціал, ринкові умови, ресурси, здатність до інновацій, галузеві особливості та ризику. Рекомендується провести детальний аналіз SWOT (сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози) для визначення стратегічних переваг і обмежень підприємства. Необхідно також враховувати правові аспекти, політичні ризику та економічні перспективи в регіоні, де знаходиться підприємство. Консультування з юридичних та фінансових питань може бути корисним для забезпечення правової та фінансової стабільності.

На сьогоднішній день діє низка заходів, яка була здійснена урядом задля мінімізації бюрократичних процедур для підтримки агробізнесу, до них входить: дозвіл використання сільськогосподарської техніки без реєстрації, спрощення імпорту посівних матеріалів, введення нульової ставки акцизного податку та зниження розміру ПДВ до 7% на пальне. Також уряд пропонує альтернативні логістичні мережі для експорту, через блокаду портів. Ведено податкові канікули, якими передбачено зміни щодо сплати за землю державної та комунальної форми стійкості в період воєнного стану.

Необхідною умовою оптимізації обліково-інформаційного забезпечення стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами є врахування галузевих особливостей сільського господарства в цілому, які безпосередньо чи опосередковано впливають на специфіку обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління. В наявних дослідженнях обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління майже відсутні або слабо обґрунтовані особливості даної проблематики в сільському господарстві.

Особливості аграрної галузі впливають на формування обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами. Так, облік необоротних та біологічних активів має важливе стратегічне значення через значний термін використання цих активів в діяльності підприємств. Облік поточних активів повинен бути підпорядкований досягненню стратегічних цілей підприємства через надання оперативної інформації, яка буде використовуватися для оцінки реалізації стратегій та їх корегування.

Всі види аналізу також повинні мати стратегічне спрямування. Тобто отримані за їх допомогою аналітичні дані повинні спрямовуватися на розробку стратегій розвитку підприємства та оцінку результативності їх реалізації.

Розглянемо біологічні активи як одну із специфічних характеристик, що притаманні сільськогосподарській галузі. Частково, саме, властивості біологічних активів, їх характеристики обумовлюють специфічні особливості щодо управління розвитком сільськогосподарських підприємств. Так, Рисьмятов А. З., Дьяков С. А., Паламаренко Я. В., характеризують життєвий цикл продукції сільського господарства, за суттю, майже вічним. Тобто крива життєвого циклу продукції сільського господарства не відповідає узагальненій кривій життєвого циклу продукту промислового підприємства. Продукція, яка вироблялася тисячу років тому, така як пшениця, ячмінь, зернові, овочі, фрукти, продукти тваринництва, тощо, виробляються і зараз. З часом, відбувається лише зміна сортів, порід тварин, техніки та технології обробки, однак, сам продукт залишається без змін. Все це призводить до певних особливостей щодо управління розвитком сільськогосподар-

ських підприємств, в тому числі й інноваційного розвитку [4, с. 96].

Авторами була розроблена модель трансформації інформаційних потоків в інформаційно-аналітичному забезпеченні системи управління розвитком сільськогосподарського підприємства в умовах економіки знань. Елемент цієї моделі, який охоплює облікову складову та визначає інформаційні потоки при формуванні обліково-аналітичного забезпечення представлено на рисунку 2.

Запропонована модель передбачає включення в підсистему обліково-аналітичного забезпечення не тільки інформації, яка класично наповнює її, і є формалізованою в системі обліку, а й неформалізованої інформації. Так, результати аналізу систем управління розвитком сільськогосподарських підприємств, структури такої системи, особливості взаємодії її елементів, що було проведено авторами, показують, що

в переважній більшості підприємств сільськогосподарської галузі, інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління формується майже однаково.

Основою інформаційної бази стають дані облікових реєстрів, звітних форм, щодо ресурсів підприємства, як класичних для всіх підприємств, так і специфічних для галузі – біологічних активів.

До другої групи активів було віднесено ті, які можна визначити як специфічні для галузі. Тобто це вся сукупність біологічних активів, які притаманні саме сільськогосподарським підприємствам, і, на переконання авторів, саме такі активи та ефективність їх використання, відіграють ключову роль в ефективності розвитку сільськогосподарського підприємства [1; 5].

Іншим критерієм класифікації активів при формуванні обліково-аналітичного забезпечення, а внаслідок, й інформаційно-аналітичного забезпечення в системі управління

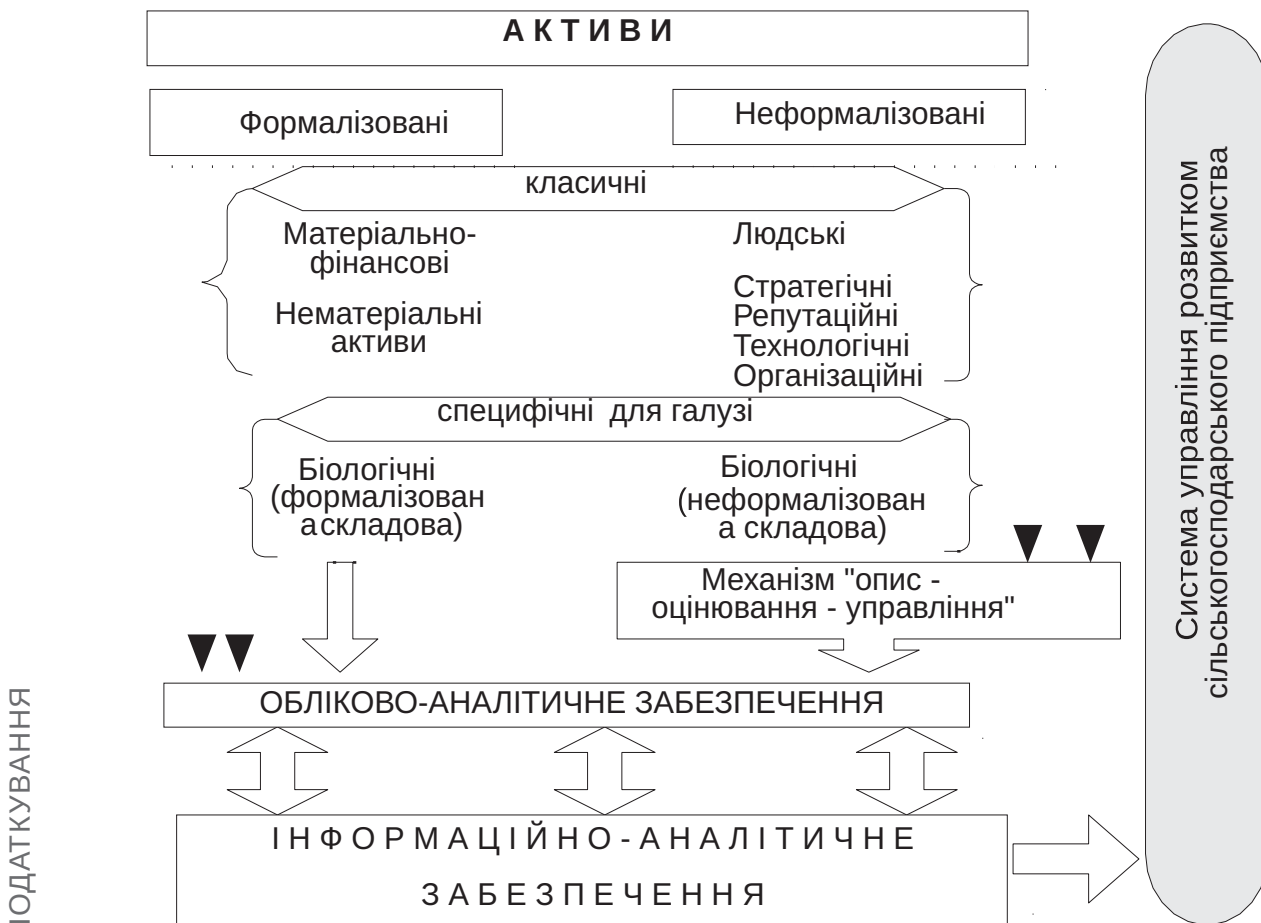


Рис. 2. Модель формування облікової складової інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління розвитком сільськогосподарського підприємства

Джерело: побудовано авторами на основі [3; 4]

розвитком сільськогосподарського підприємства, є ступінь формалізації таких активів. Тобто було виокремлено активи, інформація про які має чітку формалізацію та традиційно використовуються при формуванні облікової, управлінської документації та звітності, а також при поданні фінансової та статистичної звітності.

Якісна оцінка управлінського обліку матеріальних ресурсів дає можливість забезпечувати їх економію, що зумовлює розширення джерел інвестування за рахунок більш ефективного використання засобів праці в процесі виробництва сільськогосподарської продукції. Якість обліково-інформаційного забезпечення матеріальних витрат у межах системи управлінського обліку, звітності та бюджетування в сільськогосподарських підприємствах робить можливим упорядкування ключових факторів, які впливають на створення й ефективне функціонування багатоцільової обліково-звітної системи, крім того, зробити облікові процеси керованими, позитивно впливати на формування результатної облікової інформації протягом всього інформаційного циклу. Це, своєю чергою, дозволяє задовольняти різноманітні інформаційні потреби

внутрішніх користувачів облікової інформації з мінімальними для підприємства витратами і ризиками [3, с. 51].

У кожного аграрного господарства є свої певні особливості, які впливають на формування обліково-аналітичної інформації. Так, облік необоротних біологічних активів має важливе стратегічне значення для сільськогосподарських підприємств через значний термін використання цих біологічних активів.

**Висновки.** Врахування впливу особливостей сільського господарства на формування обліково-аналітичної інформації дозволяє комплексно оцінювати економічні, корпоративні та соціальні результати, розробляти кількісні та якісні показники ефективності, що мають бути взаємопов'язані з показниками для подальшого їх використання в стратегічному управлінні. Система обліково-аналітичного забезпечення повинна генерувати максимально релевантні дані, які будуть корисні для стратегічного управління. Тобто, це універсальний ресурс, здатний забезпечити підприємство прийняттям швидких управлінських рішень, що базуються на інформаційній системі достовірності та високої якості.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: Закон України від 18.11.2005 №790. Дата оновлення 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text> (дата звернення: 09.09.2023).
2. Лепетан І. М. Організація управлінського обліку за центрами витрат у сільськогосподарських підприємствах. *Агросвіт*. 2019. № 23. С. 19–24.
3. Панадій О. П. Стан управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах (на прикладі товаровиробників Київщини). *Облік і фінанси*. 2022. № 1. С. 45–55.
4. Журавльова Т. В. Сучасний стан організації обліково-інформаційного забезпечення управління в сільськогосподарських підприємствах. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2020. № 3. С. 94–98.
5. Удова Л. О., Гаєвий А. Г. Розділ 1.9. Малий бізнес в аграрному секторі економіки України: проблеми та перспективи розвитку в умовах війни. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*. 2022. С. 122–133. DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-01-09>.
6. Громов О. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. *Урядовий кур'єр*. 2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silske-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/>.
7. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.09.2023).
8. Макалюк І. В., Кашпуренко Т. О. Вплив російської військової агресії на становище аграрних підприємств. *Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки : матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 року*. Київ : ІВЦ «Політехніка», 2022. С. 60.
9. Макалюк І. В., Коцюбайло М. Р. Оцінювання втрат в аграрному секторі внаслідок ведення бойових дій на території України. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2022 р.* Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. С. 183.

## REFERENCES:

1. Pro zatverdzhennia Natsionalnogo polozhennia (standartu) bukhhalterskoho obliku 30 «Biologichni aktyvy» [On the approval of the National regulation (standard) of accounting 30 «Biological assets»]: Law of Ukraine dated November 18, 2005 No. 790. Date of update 05/27/2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text> (date of application: 09/09/2023).
2. Lepetan I. M. (2019) Orhanizatsiia upravlinskoho obliku za tsentramy vytrat u silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Organization of management accounting by cost centers in agricultural enterprises]. *Agroworld*. No. 23. P. 19–24.
3. Panadii O. P. (2022) Stan upravlinskoho obliku v silskohospodarskykh pidpriemstvakh (na prykladi tovarovyrobnykiv Kyivshchyny) [The state of management accounting in agricultural enterprises (on the example of commodity producers of Kyiv region)]. *Accounting and finance*. No. 1. P. 45–55.
4. Panadii O. P. (2020) Stan upravlinskoho obliku v silskohospodarskykh pidpriemstvakh (na prykladi tovarovyrobnykiv Kyivshchyny) [The current state of the organization of accounting and information support for management in agricultural enterprises]. *Collection of scientific works of Tavriyya State Agro-Technological University (Economic Sciences)*. No. 3. P. 94–98.
5. Udova L. O., Haievyi A. H. (2022) Rozdil 1.9. Malyi biznes v aharnomu sektori ekonomiky Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku v umovakh viiny [Small business in the agrarian sector of the economy of Ukraine: problems and prospects of development in the conditions of war. Scientific and educational innovation center of social transformations]. P. 122–133. DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-01-09>.
6. Hromov O. (2022) Silske gospodarstvo pid chas viiny: zmina prioritetiv [Agriculture during the war: changing priorities. Government Courier]. Retrieved from: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silske-gospodarstvo-pid-chas-viiny-zmina-priorite/>
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (date of application: 06.09.2023).
8. Makaliuk I. V., Kashpurenko T. O. (2022) Vplyv rosiiskoi viiskovoi ahresii na stanovyshche ahrarykh pidpriemstv [The influence of Russian military aggression on the situation of agricultural enterprises]. *Development of entrepreneurship as a factor in the growth of the national economy: materials of the 21st International Scientific and Practical Conference on November 23*. Kyiv: Polytechnic Institute. P. 60.
9. Makaliuk I. V., Kotsiubailo M. R. (2022) Otsiniuvannia vtrat v aharnomu sektori vnaslidok vedennia boiovykh dii na terytorii Ukrainy [Assessment of losses in the agricultural sector due to hostilities on the territory of Ukraine]. *Business, innovation, management: problems and prospects: coll. theses add. III International science and practice Conference, Kyiv, December 8, 2022*. Kyiv: KPI named after Igor Sikorskyi, Polytechnic Publishing House. P. 183.